

Orizontul finitudinii asumate

<https://doi.org/10.29081/SCSSF.2025.54.14>

Irina Petraș, *Moartea la purtător. Fragmentarium*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2025, 248 p.

Unul dintre nucleele teoretice ale eseului *Moartea la purtător. Fragmentarium*, semnat de Irina Petraș, constă în deplasarea accentului de pe moartea înțeleasă ca eveniment punctual, exterior vieții, pe moartea ca stare intravitală, constitutivă existenței umane. Eseista refuză imaginea morții ca pe un accident biografic sau ca pe o limită bruscă, preferând să o conceapă drept proces lent și continuu, care însoțește ființa încă de la naștere. Muritudinea (acea conștiință a finitudinii parcurse activ) nu intervine la finalul vieții ca alteritate radicală, ci o structurează din interior, modelând raportarea la timpul, la celălalt și la sine. Din această perspectivă, subiectul uman pare capabil să negocieze cu viața, dar nu și cu moartea. Aceasta nu poate fi înfruntată cu doze de imprevizibil, ci se lasă doar recunoscută, înțeleasă și integrată în experiența personală. În această perspectivă, moartea nu este trăită niciodată în mod direct, ci doar intuită, anticipată, presimțită. Ea rămâne o experiență de rang secund, concedată martorului, adică celui care supraviețuiește și care încearcă să-i dea sens prin memorie, ritual sau povestire.

De aici decurge una dintre ideile centrale ale eseului, aceea a legitimării reciproce: omul există în măsura în care este „citit” de celălalt, iar calitățile, defectele și sensurile vieții sale rămân simple virtualități în absența acestei lecturi. Moartea radicalizează această dependență de alteritate, căci cel mort continuă să existe doar în măsura în care este invocat, amintit, povestit: „Că morții există doar fiindcă există viii care să-i invoce, să le perpetueze amintirea e un adevăr câteodată stânjenitor. Atâta vreme cât nu există un «barem» clar și răspicat al «plângerii morților», iar comunitatea te măsoară pe tine, supraviețuitorul, după durerea pe care o arăți, spre confortul viitor (rând pe rând, supraviețuitori), s-a introdus un «recurs» pus pe seama morților înșiși.” (p. 20)

Această relaționare pune în lumină caracterul paradoxal al morții: deși este experiența cea mai solitară, ea nu capătă sens decât în interiorul comunității: „Moartea nu i se întâmplă nimănui în singurătate. Ea survine între oameni, cel puțin doi, și se stabilește în anumite limite, în funcție de «competența» celui rămas în viață. Certificatul de deces britanic semnat de doctor conține specificarea că acesta a dat verdictul «potrivit cunoaștințelor și încredințării sale». Cei doi, mortul și viul, se încredințează unul altuia. O marjă de arbitrar e oricând presupusă.” (p. 19) Ritualurile, doliul, memoria culturală nu sunt adresate morților, ci viilor, chemați să gestioneze ruptura, să integreze pierderea într-o ordine simbolică suportabilă. În lipsa unui barometru al durerii autentice, comunitatea ajunge să evalueze supraviețuitorul prin semnele exterioare ale suferinței sale, transferând, uneori abuziv, responsabilitatea durerii asupra morților înșiși. Această analiză, întreprinsă din perspectiva unei eseiste care nu mizează pe viața de apoi sau pe nemurirea sufletului, ci în memoria interioară, recuperează o viziune densă asupra morții, văzută nu ca neant pur, ci ca prezență tăcută, activă, care conferă greutate vieții. A trăi în orizontul morții nu înseamnă a cultiva disperarea, ci a recunoaște fragilitatea ca valoare constitutivă a umanului.

Integrarea morții în viață și cultură se realizează, în acest fel, prin memorie și ritual. Într-o societate atomizată, civilizată, și dominată de consumerism, moartea

devine un eveniment rușinos, iar ritualurile funerare și cimitirele apar ca forme de resocializare și de estetizare a pierderii. Cimitirul Vesel de la Săpânța ilustrează acest principiu: nu este vesel prin absența durerii, ci prin transformarea morții în artă și prin consolidarea memoriei colective. Crucile pictate funcționează nu ca simple ornamente, ci ca praguri simbolice între viață și moarte, cu rol de resocializare a morții, menținând o relație activă între vii și morți. Acceptarea morții devine, prin urmare, un act cultural, nu doar o realitate biologică: „Cimitirul Vesel de la Săpânța e, fără îndoială, unic în România și nu cred că sunt multe în lume care să-i semene. De spus de la început, însă, că singularitatea lui e de nuanță, nu de esență, căci toate cimitirele lumii sunt forme de instituționalizare a morții, de organizare a ei în relație cu cei vii. Dar nuanța sa specifică îi adâncește unicitatea [...] La Săpânța, avem de-a face cu o chintesență a instrumentelor omenești de înțelegere a morții și de dobândire a unui măcar iluzoriu control asupra ei. Voi încerca să probez ideea că nu veselie e trăsătura definitorie a Cimitirului vesel. Și că la Săpânța se petrece o veritabilă resocializare a morții.” (pp. 228-229)

Dacă ritualul gestionează social moartea, literatura devine spațiul privilegiat al apropierei ei simbolice. În viziunea Irinei Petraș, întreaga literatură poate fi citită ca un vast *ars moriendi*, o artă a adaptării la finitudine. Indiferent de gen, de epocă sau de situate geografică, toate textele scrise de mâna omului sunt, în ultimă instanță, ficțiuni despre moarte, chiar și atunci când par să vorbească despre dragoste, viață sau fericire. Neputința de a scrie „cartea despre moarte” este asumată ca principiu structural asumat de eseistă. Reiterarea de patru ori a formulei „aș fi vrut să scriu o carte despre moarte” marchează nu un eșec, ci conștiința unei limite ontologice, deoarece sfârșitul nu poate fi spus decât fragmentar, aluziv, prin ocolire.

De aici și opțiunea pentru scriitura eseistică, apetența pentru fragment, pentru montajul de texte, idei și referințe care refuză abordarea articulată, linearitatea și iluzia totalității: „De mulți ani citesc tot ce-mi iese în cale pe această temă. Nu o fac în ideea construirii unui studiu pedant, foarte documentat și sever și, deci, pentru mine, străin. Ciugulesc cu libertatea și lipsa de prejudecăți a unui foarte sătul – sunt o muritoare, am, așadar, toate drepturile să mă gândesc la și să vorbesc despre moarte! –, care are în față o masă (prea) îndestulată. Nu trecerea «a la carte» prin toate felurile mă interesează, ci degustarea după bunul plac a unor firimituri care mi se potrivesc./ Mi-ar plăcea să alcătuiască o uriașă «antologie a morții» – literatură, pictură, sculptură, muzică, puse împreună «în pagină»; un soi de abecedar deschis din care să-și poată buchisi fiecare propria moarte.” (pp. 8-9) Pariul formal al eseului de față este fragmentul și divagarea ca forme oneste de gândire, deoarece moartea este proces, nu eveniment. Prin dialogul constant cu artele, *Moartea la purtător. Fragmentarium* devine un meta-eseu despre discursul morții, demonstrând că modul în care vorbim despre moarte este la fel de important ca experiența ei propriu-zisă. Un loc central în paginile cărții îl ocupă discursul cultural asupra morții: literatura, filosofia și mitologia sunt convocate pentru a demonstra că moartea este una dintre marile teme fondatoare ale umanității. Irina Petraș discută reprezentări ale morții ca limită, ca trecere, ca spectacol sau ca formă de continuitate, subliniind caracterul lor istoric și cultural variabil.

Finalurile literare sunt, în această logică, simple artificii compoziționale. Povestea se încheie nu pentru că sensul s-ar fi epuizat, ci pentru că autorul sau naratorul decide să se oprească. Din perspectiva cititorului, cartea nu se termină niciodată; ea poate fi reluată, reinterpretată, reactivată la fiecare lectură. Uitarea

finalurilor devine astfel un simptom al adevărului profund al literaturii: drumul contează mai mult decât destinația, iar sensul se construiește în desfășurare, nu în închidere. Literatura apare, astfel, ca formă privilegiată de rezistență în fața morții, întrucât nu o anulează, nu o explică, dar o integrează într-un exercițiu de luciditate și imaginație. A scrie și a citi devin, astfel, gesturi de asumare a muritudinii, moduri de a trăi mai intens sub semnul unui fenomen care, prin natura sa, este de necontrolat. Doar astfel omul redobândește echilibrul, își înțelege condiția și poate crea valori.

Moartea la purtător. Fragmentarium nu este un eseu funebru sau spectaculos, ci o meditație asupra vieții trăite sub semnul finitudinii. Refuzând atât consolările metafizice facile, cât și ocultarea postmodernă a morții, Irina Petraș propune o etică a lucidității, potrivit căreia a trăi înseamnă a ști că moartea nu vine din afară, ci crește odată cu noi. De aceea zicala ca probă identitară „Spune-mi ce crezi despre moarte ca să-ți spun cine ești” ar putea deveni cheia hermeneutică a întregului eseu. Moartea apare, în acest cadru, nu ca neant absolut, ci ca relație, ca memorie, ca responsabilitate față de propria viață și față de ceilalți, în condițiile în care „multe dintre relele societății contemporane vin dinspre oamenii care se cred nemuritori; sau trăiesc ca și cum ar fi”. (p. 18) Acceptarea morții nu echivalează cu resemnarea, ci cu claritatea, responsabilitatea și asumarea fragilității *trestiei gânditoare* ca valoare. Viața și moartea devin complementare, iar cultura, arta și memoria – spații în care omul poate trăi deplin, chiar sub semnul finitudinii.

Asumarea muritudinii nu paralizează, ci densifică existența, obligând la o mai atentă gestionare a timpului, a sensurilor și a creației. Într-o lume obsedată de progres, tinerețe și succes, care devine anxiogenă și din lipsa ritualului funerar, recuperarea morții capătă semnificația unui act critic, aproape subversiv („Din perspectiva societății de consum, e anormal să fii mort, moartea fiind o «devianță incurabilă»”. Taina nașterii și taina morții au fost lăsate în seama preoților și, mai nou, a medicilor. Omul s-a privat astfel de două coordonate esențiale pentru regăsirea rostului uman al vieții.” – p. 59). Această negare și spaima refulată sub masca progresului (sub auspiciile căruia niciuna dintre etape nu este ultima și definitivă) duc la alienare, pierderea sensului și la forme indirecte de nevroză, pe care ritualurile, arta și literatura încearcă să le atenueze. Eseul Irinei Petraș invită, în cele din urmă, la o reumanizare a morții și, implicit, la o trăire mai intensă a vieții. A trăi cu moartea „la purtător” înseamnă a accepta fragilitatea ca valoare, limita ca formă de adevăr și creația ca singură posibilă salvare simbolică. În acest sens, moartea, ca prag și împlinire a vieții, nu este capătul drumului, ci orizontul care îi conferă sens.

Prin această „antologie a firimiturilor” esențiale, eseista nu doar analizează discursul morții, ci îl și recuperează ca pe un act de cultură fundamental, transformând angoasa înțelegerii într-o formă superioară de demnitate a gândirii. Adoptând scriitura fragmentară ca unic mod onest de a vorbi despre ceea ce ne depășește, prin eseu *Moartea la purtător. Fragmentarium*, Irina Petraș configurează un spațiu critic în care erudiția se împletește cu confesiunea discretă. Rezultatul este o veritabilă *ars moriendi*, care demonstrează că a vorbi despre moarte înseamnă, de fapt, a asuma fragilitatea *trestiei gânditoare* ca fiind trăsătura cea mai luminoasă a condiției umane.

Vasile Spiridon¹

*

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău.